

Kentsel ve Kırsal Alanlar Bütünleşirken Tarım ve Gıda Alanlarında Yarılma: Eskinin Tikandığı Yerde Yeni Ufuklar, Yeni Arayışlar

TESEV Sürdürülebilirlik Tartışmaları TESEV'in çalışma alanlarındaki konulara ilişkin farklı bakış açıları ve önerileri kamuoyuyla paylaşmayı hedeflemektedir.

Dr. Bediz Yılmaz

Bediz Yılmaz siyaset ve idari bilimler alanında lisans eğitiminin ardından doktora derecesini 2006 yılında Fransız Şehircilik Araştırmaları Enstitüsü'nde İstanbul'da bir kentiçi çöküntü mahallesinde zorunlu göçmenlerin sosyal dışlanması üzerine bir tez çalışması ile tamamladı. Araştırma alanları arasında (zorunlu) göç, mekânsal ayrışma, sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet ve sosyal politikalar yer almaktadır. Halen, Türkiye'de tarım sektöründe çalışan Suriyeli mülteciler örneğinde zorunlu göç / zorla çalıştırma bağıntısı üzerinde çalışmaktadır. Eylül 2006 - Ağustos 2016 tarihleri arasında Mersin Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev aldıktan sonra Şubat 2017-Kasım 2018 arasında Almanya Osnabrück Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Kültürlerarası Araştırmalar Enstitüsü'nde (IMIS) Philipp Schwartz bursu ile konuk öğretim elemanı olarak çalışmıştır.

Bildiğimiz pek çok tanım yerinin sarsıldığı bir zamandayız malum. Bu yazıda bu sarsılmaların izini süreceğim ve yeni nasıl izler açıldığına bakmaya çalışacağım.

Kent ve kır ile başlayalım. Kent sosyolojisinin amentüsü niteliğinde bir tanım vardır. Toplumsal gerçeklik ne kadar değişse de, eleştirel nitelik taşıyan sosyolojik yaklaşımlar haricinde bu tanım değişmez nedense, kuşaklar boyu ezberle anlatılır gider. Şöyle der bu tanım: "Kent, tarımsal nitelikli olmayan iktisadi faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir alandır." Bu tanımın herhangi bir zaman diliminde geçerli olmuş olduğunu iddia etmek zor olduğu gibi, bugün için de geçerli olmadığını aktarmak için insan hangi örnekten başlayacağını bilemiyor neredeyse. Bilhassa, eğer Mersin gibi orta ölçekli bir kentte yaşıyorsanız, kent nerede başlıyor, kır nerede bitiyor, hangisi hangisinin alanına tecavüz etmekte, köy tam olarak nedir ve ne yana düşer, bu sorulara yanıt bulmak oldukça zordur.

Bu tür bir kentte karşılaşacağınız insan manzaraları şu minvalde seyreder: halden aldığı ürünü sabah erkenden kamyonetine doldurmuş site site gezen satıcı, Belediye'nin hobi bahçesinde yaptığı sebze üretimi geçim stratejisinde önemli bir yer tutan emekli, kentin merkez ilçesinde hisseli parselde yaptığı evde oturan ve her gün bir başka ilçeye narenciye işinde çalışmak üzere giden tarım işçisi, uzak bir ilçenin çeperinde, tarım alanlarının tam içinde oturan ve her gün çalışmak üzere kente gelen hizmet işçisi, kentin en lüks konut bölgesinde ikamet eden, ürününü ihraç amaçlı yetiştiren, çocuklarını ileride iyi birer zirai ürün üreticisi/tüccarı olarak yetiştiren büyük toprak sahibi üretici, çocuklarını köyden bir an evvel kurtarmak üzere didinmiş küçük toprak sahibi üretici, bu üreticinin kentte memuriyete yerleşmiş ve her gün baba evinden merkeze işe giden çocukları, tarım sektöründe geçirdiği uzun yıllarda yaptığı birikimle inşaat sektörüne

giren ve bu sektörde hatırı sayılır bir konum edinmiş ancak son yıllardaki krizle yeniden tarıma yönelen müteşebbis, köyünün civarındaki tarıma uygun olan veya olmayan tüm arazilerin sera olarak düzenlenmesiyle ciddi bir gelir elde etmiş köylü, bu seralarda en ağır koşullarda çalışan Suriyeli tarım işçisi, Suriyeli tarım işçileri sayesinde gelirini katlamış tarım işçisi aracı ve üretimini katlamış sera üreticisi, temiz tarım yapma hayaliyle kentteki birikimini satıp köyde yerleşme hayali kuran ancak bu seraların varlığı nedeniyle hayali suya düşen orta sınıf kentsoylu...

"kent ve köy sosyolojisi tabirleri artık tedavülden kaldırılabilir; zira kent ile köy birbirinden tamamen ayrılan tüketim ve davranış kalıpları olan yerler değil"

Örnekleri çoğaltmak mümkün; ancak sanırım merakım anlaşıldı. Her yer için geçerli olabilecek tek bir tanım vermekten itinayla kaçınarak birkaç maddede merakımı özetleyeyim: öncelikle, kent ekonomisini "tarımdışı faaliyetler bütünü" olarak tanımlamak oldukça yanıltıcıdır. İkinci olarak köy, kentle ilişkisi minimal düzeyde kurulan, kendi içine kapalı bir ekonomik yapısı (gıda üretimi açısından kendine yeterlilik gibi) olan bir yer değildir. Bununla bağlantılı olarak üçüncüsü, sosyal ve kültürel anlamda da köy kentle son derece yakın bir etkileşim içindedir. Kısaca söylemek gerekirse, kent ve köy sosyolojisi tabirleri artık tedavülden kaldırılabilir; zira kent ile köy birbirinden tamamen ayrılan tüketim ve davranış kalıpları olan yerler değildir. Dolayısıyla, kent ve köy arasındaki ilişkiyi karşıtlık veya çelişki değil, bir "süreklilik" olarak ele almak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Burada kastedilen coğrafi bir süreklilik değil; elbette özellikle metropoliten alanlarda fiziksel süreklilik de söz konusudur çoğu zaman. Benim vurgulamaya çalıştığım meselenin sosyolojik boyutu.

Bunu vurgulama sebebim ise, bir yandan sosyolojik açıdan bütünleşme yaşanırken diğer yandan tarım ve gıda açısından muazzam bir yarılma yaşanması ve bu yarılmanın mekânsal açıdan bir kaymaya tekabül etmesidir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, günümüz dünyasında tarımsal üretim ve genel olarak gıda alanında ikili bir yapı bulunmakta: endüstriyel tipte tarımsal üretim bir yanda (büyük toprak sahiplerinin kâr amacıyla toprağın verimli üst örtüsü bir yandan, onu işleyen becerikli eller diğer yandan, her türlü kaynağı sorumsuzca sömürüp yağmaladığı, geçimlik aile çiftçisinin ise artan girdi maliyetleriyle baş edemeyerek gün geçtikçe borç batağına battığı ve sonuçta mülksüzleştiği veya tarımda ya da kentte işçileştiği devasa bir küresel agroendüstri sistemi), gezegene ve geleceğe karşı sorumlu, yerelden ve mevsiminde tüketmeyi önemseyen, besinlerin nasıl, kim tarafından, hangi koşullarda üretildiğini dert edinen bir üretim (üretim+tüketim) diğer yanda. İşin mekânsal kayma boyutunda endüstriyel tarımsal üretim ile onu var eden küresel tohum/gübre/ilaç sektörü "kırsal alan" içerisinde gerçekleşirken, bu üretimin tüketicileri ağırlıklı olarak kentte ancak aynı zamanda kırdaki ikamet etmektedir.

"Sorumlu gıda üretimi" olarak isimlendirilebilecek ancak oldukça farklı biçim ve içeriğe bürünebilen olgu ise kentsel ve üst-orta sınıfsal bir olgudur; bu tür bir tüketimin var olmasını mümkün kılan üretim sınırlı bir şekilde kentlerde, ağırlıklı olarak belirli çiftliklerde yapılmaktadır. Bu çiftliklerin içinde/yakınında buldukları köylerle olan ilişkisi ise çoğu durumda ayrıksılıkla tanımlanmaktadır. Yani bir zamanlar -ve halen zihinlerde- köylerin üstlenmiş olduğu "sağlıklı gıda üretiminin" yapıldığı mekânlar artık bildiğimiz anlamdaki köyler değildir.

Bu manzarayı açığa çıkaran genel bağlamı anlamak açısından Emel Karakaya Ayalp'in alternatif gıda sistemleri hakkındaki yazısındaki saptamaya kulak kesilmeli: "[h]em üreticilerin hem de tüketicilerin mevcut tarımsal gıda sistemi içerisinde değişen-dönüşen konumları ve tüketicilerin gıdanın üretim koşullarına, besleyiciliğine ve sağlık düzeyine dair şüpheleri.

Tohumdan sulama sistemine kadar çok sayıda tarımsal girdi harcamalarının mecburileşmesi ve artan maliyeti, devlet desteklerinin ortadan kalkması, kooperatifçiliğin şirketleşmesi, devletin toplu alım yapan ya da alım garantisi veren kurumlarının kaldırılması gibi çokboyutlu sorunlar, bir tür yeni örgütlenmenin doğmasını üretici bakımından da zorunlu kıldı. İşte tam bu noktada, yani devletin eskiden taşımakta olduğu rolleri bıraktığı, küresel piyasanın tarım alanının her noktasını ele geçirdiği ve tüketici konumundaki kentlilerin pasif tüketicilik pozisyonunu sorguladığı noktada, bir yandan üreticiler bir yandan da tüketiciler farklı üretim/tüketim/örgütlenme modellerini kurgulamaya başladı. Pek çok ülkede bu yeni model arayışları ekonomik krizlerle tetiklendi. Örneğin İspanya ve Yunanistan'da, toplumsal yapıda var olan ve Occupy hareketleri sonrasında hızlı bir gelişme gösteren kooperatifçilik (ve türevleri) ekonomik krizle birlikte hızla gıda alanında dayanışmacı üretim/tüketim modellerinin oluşmasını mümkün kıldı.

Peki, bu iki sürecin günümüzde eşzamanlı yaşanıyor olması ne gibi imkânlar açığa çıkarmaktadır? Bu kısa yazı bu soruya cevap vermekten ziyade yeni sorular sormak amacıyla kaleme alındı.

Köyle kentin neredeyse bir süreklilikten bahsedecek denli yakınlaştığı bir dönemde, alternatif gıda arayışlarının tarımsal üretim üzerinde önemli bir etki göstermesi umulabilir ve siyasi bir hedef olarak ortaya konulabilir mi?

Bu arayış "küresel-tarımsal sistem" adlı dev makinanın bütün gezegeni yok edişini engelleyebilir mi?

Bu makinaya tüm gövdesini kaptırmış üretici sınıfın çarkların arasında ezilip öğütülmesine çok daha küçük ölçekli bir alternatif üretim/tüketim modeliyle karşı konulabilir mi?

Dünyanın pek çok ülkesindeki benzer arayışlar belli bir - ekonomik ve/veya kültürel sermayeye sahip) - varsıl sınıfın uhdesinden çıkıp farklı bir üretim modeli için gerçekten yaşamsal anlamda savaş veren üreticilerle buluşabilir, birleşebilir mi?

Copyright © Kasım 2018 Tüm hakları saklıdır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

TESEV bu projeye katkılarından ötürü Friedrich Ebert Stiftung Derneği'ne teşekkür eder.